

A *Minerva* (1922–1943)

A *Minerva* Társaság 1921 tavaszán alakult.¹ Az alapszabályban a „szellem-történet” kifejezést hiába keressük. Céljával a magyar szellemi élet történetének művelését tűzte ki, és csak később jelölte önmagát ezzel a jelzővel, miután vele kapcsolatban a szellemi életben összeforrt.² A szellem-történet hazánkban a két világháború közötti eszmeáramlatok egyik legnagyobb hatású irányzata volt, és a körülötte zajló viták a mai napig nem ültek el.

A szellem-történeti vita mindig is a *Minerva* körül összpontosult anélkül, hogy a Társaság, vagy folyóiratának történeti feldolgozása megtörtént volna.³

Mit képviselt a *Minerva* folyóirat és milyen irányzatoknak adott helyet, legkézenfekvőbb magából a lapból megítélni. Ezért tartjuk szükségesnek a lap repertorikus feltárását.⁴

A lap bibliográfiai leírására kísérletet tett a Petőfi Irodalmi Múzeum.⁵ A bibliográfiai munka azonban úgy tűnik egyetlen gyűjteményen alapult, így nem tár fel minden számozásbeli hibát és átfedést.⁶ A változatokat megkíséreltük teljességgel felkutatni és feltárni.

I. A *Minerva* Társaság és a *Minerva* folyóirat története szétválaszthatatlanul összeforrt. Ennek oka, hogy a Társaság működése formális volt és szinte egyetlen tevékenysége a folyóirat megjelentetésére korlátozódott. Máté Károly⁷ emlékezete szerint egyetlen közgyűlést vagy szerkesztőségi ülést nem tartottak az ő ideje alatt. Az évi közgyűléseket dokumentálni hivatott pseudo-jegyzőkönyvekre azért volt szükség, mert a Társaságok élete formálisan ehhez volt kötve. Miniszteri támogatásban pedig csak ténylegesen működő egyesületek részesülhettek. Valójában minden akció a budapesti Centrál-kávéházban Thienemann asztalánál folyt, ahova egyenkénti beszélgetésekre érkeztek a tagok és a szerzők. Felkérések, megállapodások itt történtek. A szerkesztőségi

¹ Az alapszabályokat, a tagnévsort és az alakuló gyűlésen megválasztott tisztségviselők névsorát a *Minerva* 1922. I. évf. 106–108. oldalán találjuk.

² Thienemann nem szerette ezt a megjelölést, mert nem tartotta céljait azonosnak a német szellem-történeti irányzattal és lapjával a *Vierteljahrschrift für Reitergeschichte*-vel. Már csak azért sem, mert a *Minerva* egy évvel korábban indult.

³ A *Minerva* Társaság történetével, ill. a folyóirat irodalomtörténeti feldolgozásával dr. Horváth Vera (JPTÉ) foglalkozik.

⁴ LAKATOS ÉVA: *Magyar irodalmi folyóiratok*. Magyar Színház – Napkelet. Bp. 1979. Petőfi Irodalmi Múzeum, 1344–1345.

⁵ A kéziratban elkészült repertorium terjedelmi okokból itt nem közölhető.

⁶ A repertorium a pécsi Baranya Megyei Könyvtár, a pécsi Egyetemi Könyvtár, a budapesti Egyetemi Könyvtár, az Akadémia könyvtárának gyűjteménye és Máté Károly felvilágosításai alapján készült.

⁷ A folyóirat szerkesztésével és előállításával kapcsolatos adatokat dr. Máté Károlyal folytatott beszélgetésekből és az OSZK-ban található kéziratok emlékiratából merítettem. (OSZK Kézirattár, 285. fond).

hivatal Thienemann mindenkori lakása, vagy egyetemi intézete volt.⁸ A folyóirat ügye mindvégig — gazdasági és szellemi egyaránt — teljes egészében Thienemann kezében volt. Az első év sem kivétel, amikor Horváth János társ-szerkesztőként szerepel a lapon. Neve a tudományos élet tájékoztatásához kellett a *Minerva* bemutatását és elfogadását illetően, a különböző érdekű csoportok megnyugtatóására. Horváth János köztudottan nem tartozott a csoporthoz, s miután 1923-ban a *Napkelethez* csatlakozott, később nem is jelent meg a *Minervában*. Thienemann az Erzsébet egyetemmel Pécsre ment és 1934-ig ott szerkesztette a német intézetben a folyóiratot. Egyetlen segítőtársa Máté Károly, aki 1924 decemberében történt Pécsre helyezésekor mindjárt átvette félállásban, óraadói státuszban a folyóirat adminisztrációját. A lap impresszum-adataiban az 1926. évi 3. füzetben jelenik meg felelős kiadóként és ő van feltüntetve 1939-ig. Valójában már 1935-től nincs kapcsolata a *Minervával*. Thienemann minden formáság mellőzésével bízta meg a lap és a Társaság titkári, pénztári, nyomdai teendőinek ellátásával. Thienemann nem állhatta az adminisztrációt, és nem vár el senkitől mást, csupán a pontos ügyintézését.

A folyóirat első füzete, az I. évfolyam 1—3. szám 1922. február végén jelent meg. A Társaság alakuló ülésén, 1921. május 12-én az alapszabályban a célok között rögzítették a folyóirat kiadását. Az alapszabályt az m. kir. belügyminiszter 67. 127. sz. rendeletével szeptember 3-án jóváhagyta. Ezzel be is fejeződött a lap engedélyezésével kapcsolatos adminisztráció. Thienemann ugyanis később már semmilyen beadvánnyal nem fordult a főváros polgármesteri hivatalához. A Fővárosi Levéltárban mindössze annak van nyoma, hogy a m. kir. főügyész 1921. október 18. és 1923. február 3. között nyolc esetben írt át a polgármesteri hivatalnak és kérte a *Minerva* engedélyezési iratának másolatát. Régi szép idők, a hivatal még nem az ügyfelet zaklatta, hanem a másik hivattal levelezgetett. A polgármesteri hivatal először azt válaszolta, hogy ilyen irányú kérelem hozzá nem érkezett. Majd két évig nincs nyoma annak, hogy a főügyész sürgetését tudomásul vették. 1923. február 3-án azután a polgármesteri hivatal végre válaszolt és közölte, hogy már 1921-ben teljesítette a kérést. Rákövetkező év, 1924 januárjában az ügyiratot irattárba helyezték anélkül, hogy időközben bármi történt volna.⁹ A főügyész nyilván megelégedte a hiábavaló fáradozással, a válasz kielégítette, hiszen a folyóirattal kapcsolatban egyébként problémák nem merültek fel.

A *Minervából* évenként 10 füzetet szándékoztak kiadni, a valóságban ez csak a számozásban mutatkozott meg. A 23 év alatt egyszer látott napvilágot 10 füzet 1941-ben a 20. évfolyamban, sőt 1923-ban, 1934—39 között és 1941-ben csupán egyetlen, természetesen 1—10. számozással. Az eljárás okát keresve tudni kell, hogy a korabeli sajtórendészeti előírás szerint folyóiratnak az minősült, amiből évenként legalább 10 füzet jelent meg.

1922—1936 között elsősorban a Társaság tagjainak írásait jelentette meg, 1936—1939 között már a budapesti egyetemen készült bölcsészkarai disszertációk is bekerültek. Az 1941-es évtől, a 20. évfolyamtól végleg disszertáció-sorozattá vált, bár továbbra is évfolyamszámozták.

A folyóirat, és a később indult könyvtár-sorozat számozását Thienemann

⁸ Kezdetben Budapesten a Tigris u. 5. sz. alatti lakásában, 1923-tól a pécsi Erzsébet Tud. Egyetem központi épületében, a Rákóczi út 80. sz. alatt, 1934 után a budapesti Pázmány Péter Tud. Egyetem Német Intézetében — Bp. Múzeum krt. 6—7. —, majd 1941-től ismét Thienemann budapesti Apponyi tér 1. szám alatti lakásában.

⁹ Fővárosi Levéltár El 21 A 410(1)k. ü. sz. iratanyag.

csupán a kéziratot vezette, 1940-ig mégsem volt hiba az évfolyamszámmal és csupán egyszer a füzet számmal. Az utolsó három évre a háború már rányomta bélyegét. A dolgozatok bizonyára nem arra a határidőre készültek el, amire a szerkesztő megállapodott hallgatóival és ezek felborították a sorszámot. Gyakran előfordult, hogy egy témát több jelöltnek is kiadott és végül azt jelentette meg, amelyiket jobbnak találta, vagy mindegyiket. Pl. Batsányiról, Rummy Károly Györgyről, Saphir Moric Gottlieb magyar kapcsolatairól több dolgozat is napvilágot látott a *Minervában*.

A Minerva-könyvtárt Thienemann csak 1925-ben indította. Elsőnek Máté Károly: *A magyar önéletírás kezdetei* c. doktori disszertációja jelent meg a sorozat 6. sz. füzeteként. (Minerva 1926: 120). Az első öt füzetet is ekkor választotta ki. Az 1. sz. Huszti József: *Platonista törekvések Mátyás király udvarában* (Minerva 1924: 153, 1925: 41), a 2. sz. Thienemann: *Mohács és Erasmus* (Minerva 1924: 1), a 3. sz. Zolnai Béla: *A látható nyelv* (Minerva 1926: 18), a 4. sz. Becker, C. H.—Szekfü Gyula: *Gragger Róbert emlékezete* (Minerva 1927: 2, 1927: 28), az 5. sz. Hóman Bálint: *A magyar történetírás első korszaka* (Minerva 1923: 11) lett.

1936-ban 100-as sorszámmal, a régi sorozat külső formájában és nevével kezdte kiadni a budapesti egyetemen készült szakdolgozatokat. Közülük némelyik a *Minerva* folyóiratban is helyet kapott.

A sorozat első ötven számát elvileg a rangosabb dolgozatoknak tartotta fenn, melyet végül 10-zel 60-ig megtoldott. Az egyetemi disszertációkat pedig 100-tól 159-ig számozta. A 158—159-es 1944-ben megjelent füzetek már nem kaptak egyidejűleg folyóirat-borítót, évfolyam- és füzet számot. Ezt csak azért jegyezzük meg, mert a 143-as számtól 157-ig a folyóirat füzet száma és a könyvtár sorszáma azonosan emelkedett.

Thienemann indította el a pécsi egyetemen disszertáció-sorozatát is, a „Specimina dissertationum facultatis philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis”-t. Nem akarta az ötletet kisajtítani a bölcsészkar számára, s valóban nem csupán irodalmi dolgozatok jelentek meg benne. Néhány a *Speciminában* és a *Minervában* is megjelent. Ilyen megegyezések találhatók a *Minerva* és az *Irodalomtudományi évkönyvek* között is.

II. A Minerva számozása. A folyóirat számozási hibái: A 19. és 20. évfolyam 1941-es kiadási évvel jelent meg, míg a 18. évfolyam 1939-ben.

A folyóirat 1940-ben nem jelent meg. Okát nem tudtam kideríteni. Máté Károly már nem volt a lapnál, így nem segíthetett felvilágosítással. Egyéb forrás nem állt rendelkezésemre. Lehetséges, hogy az egyetemi karok csökkenése körüli nehézségek — a pécsi bölcsészkart ebben az évben szüntették meg, ill. helyezték át Szegedre — okozták a 40-es év kimaradását.

A 20. évfolyam 7. füzetén 1941 helyett 1942 szerepel. A 20. évfolyam 6—7. száma egyszer Faragóné Polgár Margit: *Unger-Sabatier Karolina* c. dolgozata. Emellett a 6. számmal Szalóky Mária: *Gróf Markovich Miklósné és Kármán József levelezése* és a 7. számmal: „Benedek Klára: *A jénai ásványtani Társaság magyar tagjai* c. dolgozatok is megjelentek. A 21. évfolyam 2—3. füzetén 1941-es évszám szerepel, bár helyesen csak 1942. lehet.

A 22. évfolyam 4. füzetére is 2 munka tart igényt: Nagy Emilné Vass Éva: *Besztercebánya és a német szellemi élet* 1943-ban, és Veszelinovich Magda: *A délszláv népköltészet felfedezése a német és magyar irodalomban* c. 1944-ben megjelent dolgozata. A PIM bibliográfiában az első szerepel 4. füzetként, a Minerva-könyvtárba is beilleszkedő 156. sorszámmal. Az Akadémia könyvtár-

rában található egyedül olyan példány, amelyen a borító ép, és eszerint Veszelinovich Magda dolgozata a 4. sz. füzet, de 1944-es kiadási évvel és 157. sorozati számmal. Feltehető, hogy a 23. évfolyam 1. füzete lenne, de az is lehet, hogy az adminisztráció pontatlansága miatt mindkettő az 1943. év 22. évfolyam 4. sz. füzete.

A Minerva-könyvtár számozási hibái. Kezdetben, a 10. évfolyamig a folyóiratborító hátoldalán a Minerva-könyvtár 1. számaként Huszti József: *Platonista törekvések* . . . c., a 2. számaként: Thienemann Tivadar: *Mohács és Erasmus* c. dolgozat szerepelt. A későbbi borítókon felcserélődött a számozás.

A 60. számot két dolgozat is viseli: Ország László: *Az angol regény eredete* (Minerva 1942/2—3. sz.) és Honti János: *Anonymus és a hagyomány* (Minerva 1942: lf). Ötvenkilences ugyanakkor nincs.

A Danubia Kiadó 1932-ben kiadott reklámfüzetében a 100. számmal Pauler Ákos: *Bevezetés a filozófiába* c. tanulmány szerepel. Ezt az adatot másutt nem találtam. A Minerva-borítókon a disszertációsorozat 101-es számmal kezdődik.

A 112. számot egyszer Horváth Magda: *A török veszedelem a német közvéleményben*, másodszer Grünwald Miksa: *Zsidó biedermeier* c. műve viseli.

A 132. számot Doskar Éva: *Hegel magyar utókora* (Minerva 39: 32) és Várkonyi Margit: *A romantikus regény* című dolgozatok kapták.

A 133—134-es sorszám is duplikált, de ezek a dolgozatok a folyóiratban nem jelentek meg. A 139-es számot Radnay Béla: *Faj, nép, emberiség* (Minerva 1941: 3—4.) és Friedlander Sára: *Saphir Moric Gottlieb* . . . is viseli.

42. számozású Szalóky Mária: *Gróf Markovich Miklósné és Kármán József levelezése*, valamint Faragóné Polgár Margit: *Unger-Sabatier Karolina* c. dolgozata. Mindkettő megjelent a *Minerva* 20. évfolyamában. A 159. számú könyvtár-füzetet egyedül az Akadémia könyvtárában őrzik a vizsgált gyűjtemények közül. Címe: Walkó György: *Nemzetkarakterológia*.

Impresszum-adatok. A lapot mindvégig a Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt állította elő. 1941-ig kiadó helyett a könyvkereskedések vannak feltüntetve, ezután a Danubia Könyvkiadó.

1922-ben a füzetek 13-as oktáv formátumban, garmond Corvinsból, kézi szedéssel készültek. 1927-től a nyomda linószedésre tért át, a betű Ratio Latein lett, de a forma maradt. A borító kékes-szürke, a külső címlap fekete és piros nyomással. A Minerva Társaság emblémája a külső és belső címlap közepére került: kettős körben Minerva római istennő sisakos profilja, a felirat félkörben felül: Minerva, alul: Társaság.

Az első években az előfizetési díjat (200 korona, füzetenként 4 P) Thienemann Tivadar címére (Bp. I., Tigris u. 5.) kellett küldeni. Pécsen a német intézetben lehetett megrendelni.

Budapesten az Eggenberger-féle (Bp. IV., Kecskeméti u. 3.), akkor Rényi Károly tulajdonában levő könyvesbolttól, 1937-től a budapesti egyetem bölcsész karán, és a budapesti Egyetemi Nyomda könyvesboltjában (Bp. IV., Kossuth L. u. 18.) is meg lehetett rendelni. A Társaság tagjai tagilletményként, vagy „egyszermindenkor 2000 korona alapítványi díj fejében” kapták.¹⁰

Példányszáma általában 1000 körül mozgott a különnyomatokkal együtt.

A Társaság tagjain kívül megkapták hivatalból az ország egyetemei és középiskolái. Részükre a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fizette elő. Az említett könyvesboltokban bárki megvásárolhatta. Az Országos Könyvforgalmi

¹⁰ A feltalálható valamennyi terjesztési adatot a bibliográfiai leírásban közöltem.

és Bibliográfiai Központ 40 példányban rendelte meg és terjesztette a könyvtárak között.¹¹ Pasteiner Ivánnak, az OKBK munkatársának két leveléből megtudhatjuk, hogy 1928-ban a „szokásos” példányszámon felül még 4 példányt igényelt a német „Notgemeinschaft” részére, s tájékoztatta Thienemannt, hogy a többit már szétküldte a „külföldi könyvtáraknak”. Thienemann egyik 1929-ből keltezett leveléből tudomást szerezhethünk arról, hogy a *Minervát* az elcsatolt területekre is szeretne volna eljuttatni. „Hogy lehetne a *Minervát* megszállott területekre behozni? Nem lehetne-e egy berlini könyvkereskedőnél pl. Collignon-nál vagy Müllernél, v. valahol lerakatot létesíteni?”¹² Felkéri Mátét, aki 1929-ben Berlinben van és egy meg nem nevezett személyt, hogy „tanulmányozza a magyar könyv terjedését Berlinen át a megszállott területekre”. Maga Thienemann Bécsben személyesen tájékozódott a lehetőségéről. Ugyanebben az évben képeplapon a szokásos udvariassági formások mellett közli Mátéval: „*Minervának* néhány új előfizetője akadt — más újság nincs.”

Párisba Molnos (Müller) Lipót révén jutott el, ahol a volt felelős kiadó a Bureau Franco-Hongrois de Renseignements Universitaires igazgatója volt. A *Századok* folyóirat 1929. december 23-án levélben kérte fel a szerkesztőt cserekapcsolat létesítésére. A levélre Thienemann feljegyezte: „1926 óta küldjük. Ezentúl Varró István címére”.¹³

A *Sajtóval* példával nem sikerült cserekapcsolatba lépni, mert annak szerkesztője visszautasította az ajánlatot azzal az indoklással, hogy „nem maradna elegendő példányunk a szakma számára”.¹⁴

A *Minerva* senkinek nem fizetett szerzői tiszteletdíjat. Egyetlen kivételt Halasy-Nagy József jelentett, ő viszont többször is kapott honoráriumot Máté Károly tudomása szerint.

A lap anyagi alapját a tagsági díjak, az előfizetők és az állami támogatások jelentették. Ez utóbbi azonban nem automatikusan járt minden folyóiratnak. Prohászka Lajos 1929-ben a titkárnak írt leveléből bepillantást nyerhetünk az állami támogatás megszerzésének műhelytitkaiba:

„... A *Minerva* államsegélye ügyében a múlt hét folyamán nem tudtam felvilágosítást kapni. A Szövetség titkári ügyeit ugyanis már nem én intézem többé. Utódom dr. Nagy Iván miniszteri segédtanfelügyelő, aki Megyery mellett dolgozik. Tőle értesültem ma, (dec. 16-án), hogy a *Minerva* ezévi államsegélyével egy kis baj van. A felosztás megtörtént ugyan (ezt a Szövetség indítványozza), a minisztérium engedélyezése azonban úgy szól, hogy csak azoknak a társaságoknak fizetik ki a pénzeket, amelyek az államsegélyben való részesedés feltételeinek ezideig eleget tettek, vagyis kiadványaikat idegennyelvű recenzióval látták el. Minthogy pedig a *Minerva* „mégcsak” idegennyelvű tartalomjegyzéket sem közöl, nem hogy tartalmi kivonatokat, ezért az államsegélyt egyelőre nem kaphatja kézhez. Mindezt nem hivatalosan közlöm Veled . . . Minthogy számos társaságnak hasonló a sorsa (pl. a Történelmi Társaságé), ajánlják, adják ki egy-két évre visszamenően a folyóirat tartalmi kivonatát 1/2–2 ívnyi terjedelemben. A *Századok* is most így tesz (amit a 2000 P-ös államsegélyből, amit kapni szokott, könnyebben megtehet)”.¹⁵

Ezután az 1929. évi 8. évfolyamhoz 8 lapos, majd még egyszer 1932-ben a XI. évfolyamhoz 11. számú füzetként 6 oldalas német nyelvű kivonat jelent meg.

¹¹ Pasteiner Iván levelei 1928. nov. 8. és 1928. dec. 29-ről keltezettek. OSZK Kézirattár 285. fond.

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

III. A Minerva célját és megindulásának körülményeit leghitelesebben magától Thienemanntól olvashatjuk Poszler Györgyhöz írt levelében:

„Minden ambíciótól mentesen nyugodt lelkiismeretemmel állíthatom, hogy a Minerva csakis a magam ötlete, akarata volt, saját elhatározásom, saját szükségletem, még legintimebb barátomnak, Zolnai Bélának, semmi köze se volt hozzá. Puccszerűen jártam el. Magam köré gyűjtöttem egy dekoratív grémiumot. Előnyömrre volt, hogy nemcsak a pécsi egyetemnek, hanem mint Bleyer Jakab helyettese, a budapesti bölcsészeti karnak is tagja voltam. Akiket gyűlésre összehívtam, Pauler Ákos, Kornis, Nagy József kivételével, azoknak édes-kevés közük volt filozófiához, Dilthey nevét sohasem hallották. „Szellemtörténetről” óvakodtam beszélni, a „szellemi élet története” nem látszott kifogásolható célnak. Úgy adtam elő tervemet, hogy szolgálni akarok a Pozsonyból száműzött egyetem Pécsre költözésének és ehhez kérem a bpesti bölcsészeti kar segítségét. Aztán Zolnai Bélával és Eckhardt Sándorral mi voltunk a legfiatalabbak, a többiek mind egy előtünk való generációhoz tartoztak.

Az alakuló ülés összehívásával gondot kellett fordítanom arra, hogy az akkor domináló tendenciák felől biztosítsam magam. Az egyik a neokatolicizmus volt (Pauler, Kornis, Gerevich), a másik az Eötvös-kollégiumi szolidaritás. Nem lévén sem katolikus, sem kollégista, hátvédre volt szükségem, mert tisztában voltam vele, hogy a Minervával megütközést fogok kelteni egyetemi társaim körében. Gombocz Zoltánnal voltam a legbizalmasabb, neki mondtam, legyen elkészülve botrányra. „Látom, börtönbe akarsz juttatni”, válaszolta.

Nehéz ma rekonstruálni azt az atmoszférát, amit akkoriban az Eötvös Kollégium jelentett egyetemi életünkben. . . .

A Minerva első számai csakugyan bombaszerűen hatottak. A történészek doyenje, Károlyi Árpád, az Országos Levéltár igazgatója, ordított és dühében öklével verte az asztalt, mikor Eckhardt Ferenc szóba hozta a Minervát. Waldapfel pedagógus, a Waldapfel-testvérek apja, elment Pauler Ákoshoz tiltakozni, meggyaláztam apja emlékét, stb. De jött elismerés is. Azt mondogd, (Poszler György: *Szerb Antal*. p. 90. H. K.) hogy a Minerva Teleki és Klebelsberg asszisztálása mellett alakult. Ez nem áll. Klebelsberg csak a Spengler-tanulmányom olvasása után figyelte föl.”

Horváth Jánosnak a Minervához fűződő kapcsolatára is kitér a levél:

„Horváth Jánost diákkorom óta ismertem. A felejthetetlen Szabó Dezsó után ő lett a francia tanárom, a Toldy Ferenc főreáliskolában. De míg Szabó Dezsóval minden német-ségem ellenére meghitt barátságban maradtam mindvégig, Horváth Jánoshoz emberileg sohasem tudtam közelebb jutni. . . . Horváthot diákkorom óta tiszteltem. Szembenem ő úgy nőtt ki a magyar humusból, mint a Sphinx az egyiptomi homokból. Magyar szimbólum volt, ahogy egy más síkon Veres Pétert láttam, hófehér ingével, és fényes csizmáival. Lealacsonyítják Horváth Jánost azok a tisztelők, akik olyat írnak a javára, ami nem az övé. Horváth ilyen talmi fölnagyításra nem szorul. . . . Amikor a Minerva megindult, a magam pozitívista ellenes bevezető cikkem mellé, programadó tanulmányának szánta a Fajkérdés a magyar irodalomban című tanulmányát. Nem tudtam, mit csináljak ezzel. Mikor már divatos volt ebben az időben azt nyomozni: „Mi volt előbbeni neve?” nem láttam értelmét annak, hogy Petőfi lényegét abból értsük meg, hogy azelőtt Petrovics-nak hívták. Tisztában voltam vele, hogy ez a cikk nem válik a Minerva díszére, félrevezeti célkitűzéseimet. Most nem tehettem, mint a cikket apró betűkkel, a „kisebb közlemények” rovatába nyomatattam. Ezen Horváth megsértődött, látta, hogy nem engedek beleszólást szerkesztői programomba, ezért lemondott, mint társszerkesztő. Hogy Tormay Cecil Napkelet-jéhez csatlakozott a Minerva után, az teljesen kifejezte szellemi beállítottságát. . . .

Meg vagyok győződve, hogy Szerb Antal tanulmányai, miket a Minerva inspirált, és néhány más Minerva tanulmány sokáig meg fog maradni mint a magyar irodalomtudomány klasszikus, utol-nem-ért csúcsteljesítménye.”¹⁶

A levél, és a Társaság más irányú tevékenységének teljes hiánya meggyőző bennünket arról, hogy a folyóirat volt a cél, a többi csak eszköz a lap fenntartásához. Társadalmi és tudományos háttér a fiatal tudós és szerkesztő céljainak

¹⁶ POSZLER György: *Thienemann Tivadar levele*. = Irodalomtörténet, 1975. 2. sz. 467–475.

megvalósításához. A levélben is jelzett németellenes, Eötvös-kollégista tábor ellenvéleménye inkább csak tartózkodásban, mintsem aktív támadásban nyilvánult meg. A hivatalos elismerés azonban a legmagasabb helyről is megérkezett 1929-ben. Klebelsberg Kunó kultuszminister az országgyűlés felsőházának 70. ülésén, 1929. december 11-én elmondott beszédéből idézzük:

„A másik dolog az, hogy ez az egyetem (ti. a pécsi Erzsébet Tudományegyetem, H. K.) és professzorai kiadnak egy *Minerva* c. folyóiratot, amelyben 7 évi fennállása óta a legértékesebb tanulmányok jelennek meg, amelyekben az egyetemi tanári kar kutató munkája gyönyörűen tükröződik vissza. Ez a folyóirat olyan — magyar ember ilyen alakban tulajdonképpen nem is mondhatná ezt, de lényegében úgy van — ha idegen nyelven jelennek meg, rendkívüli feltűnést keltene az egész európai tudományosság körében.”¹⁷

A Társaságnak és lapjának a tudományos életben elfoglalt helyét és kivívott szerepét minősíti az, hogy az első nemzetközi irodalomtörténeti kongresszust Budapesten rendezték.

Thienemann személyi hagyatékot nem hagyott Magyarországon. Szerkesztői elveit magából a lapból, módszerét, napi munkáját néhány adalékból tudjuk körvonalakban bemutatni. A különböző könyvtárakban őrzött leveleiből néhányban utalást találtunk a *Minerváról*.

A Budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött Szekfü Gyulához írt öt leveléből négy ilyen adatokkal szolgál. Az 1921. december 25-ről kelteztben írja, hogy Eckhardt Sándortól értesült arról a szándékáról, miszerint cikket ír a *Minervának*. Ha időben megkapja a kéziratot, bekerül a második számba.¹⁸ Nem sokkal később, de a 2. és 3. szám megjelenése előtt íródhatott az a levél, melyben egy bizonyos B. urat megkért, hogy legközelebbi bécsi útja alkalmával keresse fel. „Én természetesen, mint a *Minerva* szerkesztője beszéltem vele, mikép lehetne a Társaságunkat pénzhez juttatni. Mivel őt az egész *Minervából* kizárólag a Te cikked érdekli és csakis a cikkedre való hivatkozással ígérezte, hogy borászati körökből pénzt szerez — Nélküled nem akartam ezen az információn túlhaladó tárgyalásba bocsátkozni, nehogy bármiféle félreértés támadhasson.”¹⁹ Kiderül a továbbiakban, hogy az illető úrnak a hazai bortermelés történetének adataira lenne szüksége, ezért érdeklődik Szekfü munkája iránt, ám feltehetően meg fogja várni a megjelenést és nem kíván fizetni az információért.

1929. március 1-el Pécsről keltezett levelében általában ír a tudományos közvélemény megosztottságáról, s hogy sokan a történelemhez nem tudományos felkészültséggel nyúlnak. Akiknek viszont lennének ilyen kvalitásai, azok „írjanak, mert csak azon múlik egy *Minerva* szám megjelenése, hogy van-e kézirat vagy sem”²⁰

Az utolsó levél ismét keltezetlen — az sem derül ki, hogy hol tartózkodott Szekfü —, feltehetően 1933-ban íródott. „Idehaza újság alig van, a *Minerva* késik, mert B. G. még mindig nem határozta meg a maga különkiadásának dolgát.”²¹

Máté Károlyhoz írt leveleiből is érdekes adalékokhoz jutunk. 1931-ben íródhatott az alábbi levél:

¹⁷ OSZK Kézirattár 285. fond.

¹⁸ Budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirattár, Thienemann-levelek. A tanulmány két számban jelent meg: 1922: 143 és 1922: 270-tól kezdődő oldalakon.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ B. G. = Birkás Géza egyetlen frással szerepel a *Minervában* 1933: 246.

„Tervek, programok, pia desideria 1932 első felére:

1. Máté Károly Akadémiától megbízást és jutalmat kap. 2. Thienemann T. rendes Goethe emléket tart az Akadémián és rendes Goethe előadásokat az egyetemen. Könyvét átdolgozza németre. 3. *Minerva* vékony füzetekben 3 szor megjelenik. A tagsági díjak szépen befolytak, stb. 4. Máté K. cikket ír a *Minerva* 1932. III. számába a röpiratról. 5. Kardos Emi disszertációja megjelenik. 6. Birnerné végre detto. 7. Vernier (!?) is disszertációra szánja magát és új munkás ember lesz a mi Robinson-szigetünkön. 8. Legáltalánosabb program: az általános körökben jól berendezkedni a légüres térben, kicsiny körben békességet és rendet tartani, hosszú időre berendezkedni.

Nem adok már semmit sem a távolból integető mentőhajóra.”²²

1933. július 21-én Lelléről levelezőlapot küld: „Nagy Józsit kértem írjon Paulerről.” Pauler nekrológja valóban Halasy-Nagy tollából jelent meg a *Minervában*.

Szerb Antalhoz meleg baráti szálakkal kötődött, melyről Poszler György könyvéből és már idézett késői leveléből egyaránt meggyőződhetünk. E barátság illusztrálására hadd idézzük Szerb Antal 1930. február 5-én Londonból írt levelét:

„Kedves Prof! All right, semmi kifogásom Zalán megkurtítása ellen. Ha magad végzed el a műtétet nagyon hálás leszek: de ha nem érsz rá, küld(!) el a kéziratot és a legrövidebb időn belül visszaküldöm. Őszintén az Öné Szerb Tóni”²³

Thienemann Budapestre történt áthelyezése után, 1935-től már feltehetően kevesebbet levelezett — Péccsel a nyomdán kívül alig maradt kapcsolata —, így már utalásokat sem találhatunk terveiről, munkatársakkal történt megbeszélésekről. Nem sokkal ezután a *Minervában* csak a budapesti egyetem bölcsészkarán készült disszertációk jelentek meg.

Ha magánlevelet nem is, de a Társasággal foglalkozó hivatalos iratot annál többet találunk a 30-as 40-es évekből.

A 30-as évekből több előljárósági jegyzőkönyv található a budapesti Fővárosi Levéltárban.²⁴

Az utolsó közgyűlési jegyzőkönyv 1943. május 12-én keltezett. A levéltári anyagban egyetlen közgyűlési jegyzőkönyv nem található, csak az előljárósági ellenőrzések utalnak a működést bizonyító dokumentumra. A társaságokat ellenőrző kerületi előljáróság, a *Minerva* esetében a XI. kerületi, 1944. január 18-án megállapította, hogy nincs tagnyilvántartás, bár a tagok száma 31, a pénztárkönyvet a számvizsgáló bizottság nem záradékolta, a jegyzőkönyv hitelesítésére felkért tag — név szerint Keresztury Dezső — aláírása hiányzik. Végül még egy jellemző adalék: az elnökség a 393.977/1943—IV. sz. pm. határozat ama rendeletének, hogy a közgyűlési jegyzőkönyv egy példányát, továbbá az egyesület működését felölelő évi jelentésből(!) a Magyar Kulturális Egyesületek Országos Bizottságának címére küldje meg, nem tett eleget.²⁵

Ezután 1947-ig nem történt semmilyen hivatalos lépés. 1947. február 28-án a XI. kerületi előljáró hivatal beidézte dr. Máté Károlyt, mint a Társaság titkárát és pénztárosát, „ki a feltett kérdésre előadja, hogy a Társaság már 1944-ben nem működött az akkori közállapotok miatt. Működést az egyesület azóta sem fejt ki, részint a személyi vezetésben beállott átszervezési nehézségek, részint anyagi nehézségek miatt. Az Egyesület elnöke Szekfü Gyula egyetemi tanár moszkvai követ lett, a folyóirat szerkesztője Tass-Thienemann

²² OSZK Kézirattár 285. fond.

²³ Uo.

²⁴ Fővárosi Levéltár polg. mesteri iratanyag IV. 1480. 6654/1934. sz. csomag.

²⁵ Uo.

Tivadar egyet. tanár pedig Brüsszelben lett a magyar kulturális ügyek képviselője.

Az egyesület életét megszüntnek nem tekintjük és bizonyos idő múlva terveink szerint az újjáalakulást meg tudjuk valósítani, ezért ideiglenes szüneteltetésre kérünk engedélyt.”²⁶

Ezután 1947. március 27-én a kerületi elöljáróságtól Dékány András aláírással olyan levél érkezik, amelyben felhívja Máté Károly titkárt, hogy „az egyesület működésének ideiglenes szüneteltetése céljából kieszközölnöd engedélyezés végett a „0165/45. B. M. rendeletben előírt bejelentési kötelezettségének pótlólag 15 napon belül tegyen eleget”.²⁷ Ez a levél keresztezett egy másikat, mert a Belügyminisztérium 430.818/1947.IV/3. számú határozatával 1947. március 26-án feloszlatta a „Magyar Szellemi Élet Kört Művelő Társaságot”. (1)

Időközben, 1944-ben Thienemannt a VKM Belgiumba küldte, hogy ott valamint Hollandiában tájékozódjon magyar intézetek felállításáról.²⁸ A háború befejezése után sem tért haza, okát két magánlevélből tudhatjuk meg: Az elsőt 1947. dec. 26-án írta Máté Károlynak: „... először a Haladás egy cikkében olvastam, hogy a kar táviratilag hazahívott és nem is válaszoltam, (névszerint Schwarz Elemér). A minisztérium azt írta, további rendelkezésig maradjak Amszterdamban.” 1948. január 8-án ismét neki írja: „Légy szives mondd meg Elemérnek is: soha semmiféle hazahívó kari figyelmeztetést vagy hívást a kartól nem kaptam, pedig nem tudok még egyetlenegy elveszett levélről sem. Különös, hogy ez az egy levél elveszett volna. A dolog lényege: nem vagyok szabadságon, hanem szolgálati beosztásban tartózkodom itt. A minisztériumot kértem szolgálati viszonyom végleges rendezésére. Egyébként teljes mértékben értem az otthoniak fölháborodását. Várom a minisztérium döntését.” Feltehetően ez nem történt meg, s nem sokkal később Thienemann az Egyesült Államokba utazott és ott telepedett le. Ma is ott él Massachusetten. Korábbi szakterületével felhagyott s még dolgozott — jelenleg 93 éves — nyelvpszichológiával foglalkozott. E tárgykörben számos könyve és cikke is megjelent.

A *Minerva* nem törölhető ki a magyar irodalomtörténet lapjairól. Nem mentetésre van szüksége, hanem helyének és szerepének pontos kijelölésére. Ez a dolgozat főleg a bibliográfiai megközelítéshez kívánt hozzásegíteni.

HUBER FRAU KÁLMÁN

Die Zeitschrift *Minerva* (1922—1943)

Die Zeitschrift *Minerva*, die durch die im Jahre 1921 begründeten *Minerva-Gesellschaft* veröffentlicht wurde, war eines der charakteristischen Organe der ungarischen Geistesgeschichte. Bisher wurde diese Zeitschrift historisch nicht aufgearbeitet, sogar ist ihre bibliographische und repertoriale Eröffnung sehr mangelhaft. Die Abhandlung will diese Mangel nachholen und einige wichtige Angaben mitteilen, um damit das Gepräge und die Geschichte der Zeitschrift punktlícher zu eröffnen.

²⁶ Uo.

²⁷ OSZK Kézirattár 285. fond.

²⁸ Thienemann a 30-as évek második felében feleségül vette Dolemann Henrik holland állampolgár, közalapítványi uradalmi bérlő özvegyét. Dolemann Páprád-pusztát bérelte. Feleségének rokonain keresztül jó kapcsolatokat létesített, s feltehetően a VKM ezért bízta meg őt a hollandiai és belgiami magyar intézetek megszervezésével.